

Анотація

У статті представлено дослідження топографічних можливостей тексту-письма. Французький роман Просвітництва та романтизму становить об'єкт аналізу. Герой-оповідач, що перебуває в ситуації відчуження від урбаністичного простору, на письмі створює свій власний образ міста. Письмо про місто стає ієрогліфом ідентичності героя, що постає в амплуа homo escribidus.

Ключові слова: текст-письмо, практика письма, фікціональний суб'єкт, homo escribidus, ідентичність, образ міста, феноменологія міста, модель лабіринту.

Аннотация

Статья представляет исследования топографических возможностей текста-письма. В фокусе анализа французский роман Просвещения и романтизма. Герой-рассказчик, который переживает в ситуации отчуждения от урбанистического пространства, на письме создает свой собственный образ города. Письмо о городе образует иероглиф идентичности героя, который выступает в амплуа homo escribidus.

Ключевые слова: текст-письмо, практика письма, фикциональный субъект, homo escribidus, идентичность, образ города, феноменология города, модель лабиринта.

Summary

This article presents the study of topographic features of text-writing. French novel of the literary epoch of the Enlightenment and Romanticism stands objects of analysis. The hero-narrator overcomes the alienation of urban space creation by written words of his own image of the city. Writing about the city is the hieroglyph of identity homo escribidus.

Keywords: the text-writing, practice of the writing, fictional subject, homo escribidus, identity, image of the city, phenomenology of space, a model of labyrinth.

ВІДГУКИ НА ДИСЕРТАЦІЇ

УДК 821.111(73):821.161.2(091)

ВІДГУК

**офіційного опонента Хлибової Наталії Олександрівни на дисертацію
Дубрової Оксани Володимирівни
“АРХЕТИПНА ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ СЕМІОТИЧНІ ВІДПОВІДНИКИ У ТВОРАХ ВОЛТА
ВІТМЕНА ТА БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНІЧА”,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних
наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство**

Становлення культури будь-якої національної літератури пов'язане не тільки з появою нового, проте й неможливе без відбору минулого культурного надбання. Частина цього надбання, трансформуючись, набуває нових смислів, уходить у новий соціальний контекст і створює нові ціннісні орієнтири. Перехід інновацій у традицію займає, як правило, довгий час. Згідно з культурологічними закономірностями, відбір становить складний процес “провокування нестійкостей”, характерний для періоду пошуків динамічної рівноваги між стійкістю та

коливаннями, стабільністю й нестабільністю культури як системи. Так само і в літературі висування нових форм та інноваційних факторів потребує подолання опору, тому тільки через певний проміжок часу їх частина або відіпре, або буде прийнята й адаптована до нових умов, перейшовши у традиційну площину, що виконує функції збереження наслідування. Суперечність і конфліктність цих періодів у літературі, які можна назвати “перехідними” за характером, пов'язані з радикальністю змін у всіх підсистемах культури. Їхня динаміка й ритми на різних рівнях не співпадають – взаємодія, що охоплює лише певну частину соціокультурної реальності, має різні просторові та часові координати, в той час як у загальній динаміці зміни типу літератури можуть проявлятися певні закономірності. У цьому аспекті тема запропонованої роботи О.В. Дубрової розкриває нові перспективи для української компаративістики. Дисертанткою розглянуті творчі пошуки поетів у “перехідні” для їхнього літературного оточення періоди (пізнього романтизму американського середовища – для Волта Вітмена й модерністських впливів – для Богдана-Ігоря Антонича), хоча при цьому авторка не визначає їхню приналежність до літературних напрямів.

Сучасному літературознавчому мисленню притаманне прагнення до створення цілісної наукової концепції динаміки літератури, до виявлення її закономірностей, “логіки”, раціоналістичної рефлексії перехідного стану сучасної літератури. З іншого боку, простежується часткове розчарування в класичному ідеалі раціональності, класичних формах “науковості”, спостерігається підвищення зацікавленості до нераціональних способів досягнення “життєвого світу”, заглиблення в міф (реміфологізація), в інтуїтивне переживання, почуттєвість, звернення до видозмінених станів свідомості, прагнення відчутти цілісність потоку буття. Навіть, частково, – заперечення будь-яких закономірностей в існуванні літератури, наприклад, як постмодерністські тенденції в сучасній науковій свідомості.

Останні призводять до заперечення категорій істинності, об'єктивності, науковості, до проголошення ідеї “розмиття” будь-яких протиставлень, будь-яких меж дійсності, будь-яких визначених критеріїв пізнання, до прийняття сучасним гуманітарним дискурсом форми “потoku свідомості”, інтелектуальної гри зі смислами та знаками. У цьому плані компаративно використаний інструментарій методик структурного й міфопоетичного аналізів (які, здавалося б, на перший погляд, заперечують одна одну) до вже встановлених (“класичних”) поглядів на американський доробок Волта Вітмена та Богдана-Ігоря Антонича, виглядає актуальним.

Специфіка досліджуваної проблематики “архетипної пам'яті” не дозволила залишитися в межах одного методологічного підходу, потребуючи синтезу різних теоретико-методологічних концепцій, що уможливорює розширення діапазону компаративних досліджень.

Теперішній етап пошуку власних шляхів і методів дослідження художньої творчості українською компаративістикою видається цілком логічним, так само як і формування національно визначеного канону в літературі. Проведення

компаративних аналізів переважно на текстовому, тематичному та ідейно-змістовному рівнях безумовно збагачує цю галузь літературних студій, проте виглядає одноманітним на тлі сучасного розвитку літературознавства. Вихід на інший рівень і постійне підвищення частки міждисциплінарних впливів на літературознавчу думку не можна ігнорувати. Розгляд творчого надбання в залежності від культурного контексту національних літератур допомагає змалювати ширшу та більш цілісну картину такого складного явища, як творчість поета чи письменника. У дисертації О.В. Дубрової зроблена спроба провести логічно вибудований аналіз творчості видатного американського поета ХІХ ст. Волта Вітмена та українського поета ХХ ст. Богдана-Ігоря Антонича крізь семіотично-архетипну призму.

Ця спроба структурно співвіднести ґенезу й основи національної ідентифікації американського та українського майстрів слова з урахуванням впливу архетипної пам'яті є важливим доповненням як до загальної системи визначення міфопоетичної складової в поезії Волта Вітмена і Богдана-Ігоря Антонича, так і для теоретичного аспекту загалом. Останній, безумовно, потребує подальшого ґрунтовного опрацювання, більш змістовного практичного дослідження як на запропонованому матеріалі, так і на матеріалі інших національних літератур.

Імпонує в роботі те, що дисертантка, вивчаючи, аналізуючи текстовий американський та український варіанти поезії, проходить свій незалежний, проте в цілому паралельний шлях оцінки основних моментів творчості поетів (разом з матеріалами інших критичних досліджень). О.В. Дуброва цілком справедливо заявляє про створення нової версії класичних форм міфів і архетипних образів, символів архетипної пам'яті поетів. Можна було б вийти на метатекст та інтертекст у міфотворчому трактуванні архетипної пам'яті, що, на нашу думку, чіткіше визначило б як механізм формування міфосвідомості поетів, так і рівень їхніх збігів і розбіжностей, виявило б проблему універсального й специфічного. У цьому аспекті значно збільшується потенціал упровадження використаних систем аналізу, а також розширюються межі кроскультурного компаративного аналізу. Можливо, це подальший шлях розвитку теми.

Логічним є вихід дослідження О.В. Дубрової за межі традиційних структуралістських, архетипних і міфологічних критик, що викликав питання про межі культурно-семіотичні, як один з аспектів багатоканальності та гетерогенності такого явища як архетипна свідомість, що простежується в поезії В. Вітмена та Б.-І. Антонича. У цілому, це – дослідження "семіосфери" за Ю. Лотманом, так як саме її відмінністю є інтердискурсивність (тобто відкрита взаємодія з філософською, психоаналітичною, літературною творчістю). Ураховуючи міждисциплінарний характер явищ архетипної пам'яті, проблематику як семіотики, так і міфології, О.В. Дуброва відображує, з одного боку, дослідницький ракурс семіотики за рахунок включення специфічних знакових корелятивів (архетипів і архетипних образів, символів), з іншого – посилення уваги міфологічної критики до семіотичних аспектів іншого (культурологічного) рівня.

Запропонована дисертація містить чотири розділи. Перший розділ “Художня творчість як одна з форм репродукції архетипної пам’яті” присвячена обґрунтуванню філософських і методологічних основ концепту “архетипна пам’ять” та її складових. У другому розділі “Синкретизм язичницьких і християнських вірувань у структурі віршів американського та українського поетів” презентовані основи міфосвідомості досліджуваних авторів й опис основних модусів його проявлення в творчості. У третьому розділі “Концепція людини в поетикальній міфології Волта Вітмена та Богдана-Ігоря Антонича” авторська антропологічна модель розглядається в її динамічних проявах і в контексті співвідношення. Ілюстрація можливостей застосування “архетипної пам’яті” та її складових до дослідження поетичного доробку авторів проявляється в четвертому розділі “Семіотичні кореляти архетипної пам’яті в поезії Волта Вітмена та Богдана-Ігоря Антонича крізь призму першостихій буття”.

Апробація роботи і основних положень дослідження велись протягом усього періоду роботи над дисертацією, що відображено у відповідних виступах на конференціях та публікаціях.

Запитання та рекомендації до дисертаційної роботи О.В. Дубрової хотілося б розділити на дві основні частини, що обумовлено, перш за все, специфікою цієї дисертації, – теоретичну й практичну.

Ураховуючи це, хотілося б почути відповіді й пояснення на наступні запитання:

– компаративній методології дослідження притаманний доволі широкий спектр методів. Чи допомогли використані Вами методи визначити значну кількість спільних рис на рівні типологічного зіставлення американського та українського надбання. Дещо складніше з виділенням відмінностей та їхнім обґрунтуванням. Здається дещо розмитим аналіз середовища та місця досліджуваних авторів при відсутності біографічного та літературно-історичного елементів. Біографічний аспект, на нашу думку, пояснює більшість генетичних передумов творчого початку, тим паче при розгляді природи свідомості поетів. Романтичні та модерністські тенденції Вами не враховуються, хоча риси деяких з них включені в аналіз. Чим викликаний подібний вибір?

– Багатоманітність, використання різних підходів в історії міфокритики, й зокрема, американської, були характерними для багатьох дослідницьких методологій. Антропологічний підхід міфокритики В. Троя полягає в наступному: “Міф – конкретний і динамічний образ людського мікрокосму як цілість, де рухи розуму і почуттів мають сприйматися як процеси визначення”. Визначення міфу як одного з літературних жанрів, що виникло з “емоційної необхідності”, – за працями Р. Чейза. Розуміння сутності “американського міфу” – за Л. Фідлером. Варто було також звернутися до розвідок Мод Бодкін, яка першою запровадила психоаналітичний термін “архетип” у літературну критику США, й теорію символів С. Лангер.

– Незаперечним досягненням роботи є розгляд визначеного кола проблем на основі об’ємної теоретичної бази. Поряд з узагальненням добре відомих

теоретичних положень автору вдалося цитатно обґрунтувати основний концепт, проте власний вибір і підхід на цьому рівні не досить чітко виражений. Можливо, він ближчий до “жанрової пам'яті” в наведеній Вами дисертації? Слід відзначити, що питання про зміст та співвідношення низки понять (архетип – архетипний образ – архетипний знак – символ – символічний образ – міфологічний образ – міф) до цього часу є дискусійним. Наприклад, чи зустрічаються у поетів сакральні образи? Таким чином, аналіз пріоритетів вибору вже існуючих на сьогодні поглядів з цієї проблеми в роботі необхідний. Хотілося б почути обґрунтування дисертантом власної позиції щодо цього питання, спираючись на вибраний підхід.

– Наступне запитання до роботи пов'язане з подальшою розробкою підходу, суттєво збагаченого автором за рахунок упровадження ширшого методологічного контексту. При розгляді дисертанткою творчого доробку Волта Вітмена не вказані й хронологічні рамки збірки, не згадані інші його твори, переробки та перевидання “Листя трави”. На нашу думку, використання аналізу подібної інформаційної складової стане потенційно корисним для розуміння сучасної соціокультурної динаміки, на основі чого дослідник може провести низку цікавих висновків про можливі сценарії розвитку міфосвідомості Волта Вітмена й механізми його “архетипної пам'яті”. На Вашу думку, як факт багаточисленних версій та перевидань з 1855 року по 1892 рік розглянутої Вами збірки “Листя трави” пов'язаний і одночасно характеризує міфопоетичну еволюцію творчості поета? І чи стосувалося подібне явище творчості Богдана-Ігоря Антонича?

– Дисертанткою опрацьований об'ємний фактичний матеріал, у цілому з ілюстративно-доказовим характером цитування творів досліджуваних представників. Проте в зв'язку з попередніми запитаннями хотілося б уточнити момент вибору Вами перекладацьких аналогів оригінальних творів американського поета при текстовому аналізі й пошуку складових архетипної пам'яті в такому викладі. Наскільки це коректно для вибраної Вами теми?

– Останнє запитання практичного характеру. Вибір цитатного підтвердження та ілюстрації типологічних складових архетипної пам'яті досліджуваних поетів зроблений цілеспрямовано без аналізу повних текстів, перш за все маючи на увазі міфологічний контекст і підтекст творів? Чи була простежена динаміка, мінливість основних архетипних корелятивів? Які з них були універсальними? Які унікальними? З цього логічно випливає ще одне запитання: чи немає у впливі Волта Вітмена на Богдана-Ігоря Антонича елементу взаємовпливу архетипних корелятивів неантропологічного характеру (без свідомого чи підсвідомого вибору, а не на рівні текстів) “слідом сліду” за Деррідою? Простіше, повторювані елементи – свідомство універсальності чи прояв дифузії, як наслідування іншого тесту?

Структура дисертації добре продумана, водночас у роботі зустрічаються деякі стилістичні неточності та друкарські огріхи. Загалом висновки дисертації не викликають сумнівів, логічно випливають із положень, розгорнутих у зазначених розділах.

Дисертація О.В. Дубрової є виваженим, докладним дослідженням, вирізняється глибиною і ретельністю опрацювання важливого і непростого теоретичного матеріалу, науковою новизною і практичною цінністю. Зроблені зауваження не зменшують її значущості, а лише визначають додаткові вектори подальшого вивчення актуальної теми.

Робота відповідає вимогам ВАК щодо подібного типу досліджень, містить всі необхідні складові. Її автор О.В. Дуброва заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

Кандидат філологічних наук, в.о. доцента,
завідувач кафедри іноземних мов
факультетів гуманітарного профілю
Таврійського національного університету
ім. В.І. Вернадського

Н.О. Хлибова

УДК 821.161.2.09–1

ВІДГУК

**офіційного опонента Нарівської Валентини Данилівни на дисертацію
Росінської Олени Анатоліївни
“ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРИРОДА СИМВОЛІКИ В ПОЕЗІЇ В. СТУСА”,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних
наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури**

Дисертація О.А. Росінської є вагомим свідченням того, що Донецька літературознавча школа віддає належне творчості видатного поета ХХ століття. Важливим є й те, що все відбувається тут і тепер, з огляду на стан сучасного стусознавства. Будемо відвертими, підкреслюючи той очевидний факт, що перший етап цього літературознавчого спрямування, підпорядкований значною мірою осягненню постаті поета в контексті соціо-ідеологічних запитів часу, відбувся. По суті, йшлося про те, що в літературний процес вводилась нова творча постать, причетна водночас до визначних суспільно-політичних рухів другої половини ХХ століття зі всіма трагічними наслідками від цього, які тільки могли бути. На тлі кардинальних змін в українському суспільстві 1990-х років, гранично загостреного класичного питання “художник і влада” постать Василя Стуса була надзвичайно привабливою. Цілком закономірно вона набула статусу знакової, і це значною мірою обумовило особливості літературознавчих досліджень. Погодьмося з тим, що будь-які спонукання до аналізу тих чи інших аспектів поетології поезій, за поодинокими винятками, зводились до спроб осмислення В. Стуса як страдника, мученика, зосереджуючись на соціальному змісті питання, але залишаючи поза